वाणीं भजत गैर्वाणीम्!

गैर्वाणी

मासिकी पत्रिका

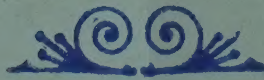
संपुटः १६	APRIL 1978	क्रमांकः ४

कालयुक्ति चैत्राङ्कः	शकाब्दाः 1900	मूल्यम् ०-५० पैसाः

विषयसूचिका

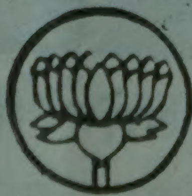
श्रीनिवासप्रार्थनात्रयम्

— एस्. वेणुगोपालाचार्यः,
संस्कृत पि. ओ. एल्., शिक्षाशास्त्री।

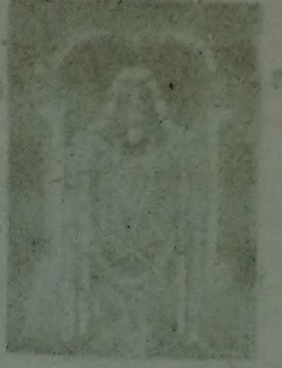
शेषाचलोपरिनिवासित चिद्विलासं,
संसारघोरजलधिं परिलंघनार्थम् ।
पादारविन्दयुगलं प्रणतोऽस्मि नित्यं,
श्रीश्रीनिवास मम देहि करावलम्बम् ॥ १

बृन्दारकादिमुनिभिः तवदिव्यशक्ति,
ज्ञातुं कृतं जपतपांस्यपि नीतिमार्गैः ।
मूढात्मनो मम न शक्यते तत्स्वरूपं,
श्रीश्रीनिवास मम देहि करावलम्बम् ॥ २

चन्द्रार्ककोटि बहुकान्तिमयं च रूपं,
मन्दारचम्पक सुमार्चित देवदेवम् ।
ध्यानेन पापतिमिरस्य निवारकारिन्,
श्रीश्रीनिवास मम देहि करावलम्बम् ॥ ३

गैर्वाणी

१५-४-१९७८ * कालयुक्ति चैत्राङ्कः

श्रीमाडभूषि अनन्तशयनमय्यंगार् दिवंगतः

लोकसभायाः भूतपूर्वः सभापतिः, बीहारराज्यस्य भूतपूर्वः राज्यपालः संस्कृतभाषाप्रचारिण्याः सभायाः चित्तूरु नगरस्थायाः भूतपूर्वाध्यक्षश्च श्री माडभूषि अनन्तशयनमय्यङ्गार् महोदयः १९-३-७८ भानुवासरे सायं परमपदं गत इति वार्ता न केवलं संस्कृतज्ञानां

संस्कृताभिमानिनां च, अपि तु अशेष संसदीय परिषद्यानां विषाद मापादयति स्म ।

जीवनलीला

जन्म-स्थल-कालौ —

श्री अय्यंगार् महोदयः तिरुपतिसमीपे तिरुचानूरु नामके पुण्यक्षेत्रे ४–२–१८९१ तमे दिनाङ्के जन्म लेभे। श्रीवेङ्कटेश्वरोन्नतपाठशालायां विद्याभ्यासानन्तरं मद्रास् नगरे पच्चयप्पकलाशालायां पट्टभद्रोऽभवत्। तत्रैव न्यायकलाशालायां डिग्रीविभूषित स्सन् श्रीदोरस्वामय्यङ्गार् नेतृत्वेन न्यायवादाभ्यासं प्रारभत।

राजनीतिक्षेत्रे —

भारतजातीयकांग्रेस्नायको भूत्वा द्विवारं कारागारवासमन्वभवत्। तिरुमल - तिरुपति - देवस्थान महन्त् - नामकस्य निरंकुशत्व-व्यतिरेकोद्यमे सफलीकृत कृत्य स्समभवत्। १९३२ तमे वर्षे मद्रास्राज्यशासनसभायाः तिरुमल - तिरुपति - देवस्थान शासनेन महन्त् सर्वाधिकारः राज्यसर्वकाराधीनोऽभवत्। श्री अय्यङ्गार्महोदयः कांग्रेस्संस्थायाः अभिवृद्धचै दृढतर दीक्षया प्रायतत। जस्टिस्पार्टी सुस्थिरावासभूते चित्तूरुमण्डले कांग्रेस्पार्टी रूढमूला समभवदिति यत् तदीय श्रमफलित मेव तत्।

व्यक्तित्वम् —

अनन्तशयनमय्यङ्गार्महोदयस्य जीवनलीलाविशेषान् यदि परिशीलयेमः, तर्हि विलक्षणं तदीयं व्यक्तिवैशिष्टचं प्रस्फुटं भायात्। प्रजा - जीवन - क्षेत्रे सर्वेऽपि नायकाः प्रतिस्पर्धाविषयतां गता एव। ईर्ष्यासूयाद्वेषदौर्जन्यादिनिलये राजकीयक्षेत्रे निराटङ्कं निर्निरोधं जीवितयात्रां अकार्षुः श्री अय्यङ्गार्महोदयाः। न

कदाऽपि न कुत्राऽपि न कस्यामपि पदव्यां एते प्रत्यर्थितां गताः। प्रतिस्पर्धा पराजया वजानन्तः एते महाभागाः यथालाभ सन्तुष्टचा राजकीयाकाशे व्यराजन्त। निराडम्बर सनातन वेषभाषाभूषितोऽयं महान् सर्वजनसमादरणीयतां गतः इत्यत्र नैव संशयः। आन्ध्रोद्यमे जातीयोद्यमे च श्री अय्यङ्गार् महाभाग एव आसीत्।

सेवाकालः —

१९३४ तमा द्वर्षात् १९६२ तमवर्षपर्यन्तं केन्द्रशासनसभायाः (पार्लमेण्ट्) क्रमभङ्गं विना निर्वाचितानां स्वल्पसंख्याकानां लोकसाभासभ्यानां अय्यङ्गार्महोदयः अन्यतमः। स्वातन्त्रोद्यमात्पूर्वं केन्द्रशासनसभायां स्व० जिन्ना, स्व० सत्यमूर्ति प्रभृतयो दिग्गजा बभूवुः। तादृशानां उन्नतश्रेणी सदस्यानां समक्षं चर्चासु अनर्गलोपन्यासं कुर्वन्त आसन्। संसदीय पारिषदानुभवः राज्यांग निर्माणपरिषदि एतेषा मत्यन्तोपयोगकारी संवृत्तः। भारत प्रथम लोकसभापतेः श्रीमौलङ्करमहोदयस्य निर्याणानन्तरं लोकसभापति स्थाने निर्वाचितः श्री अय्यङ्गार्महोदयः सभाकार्यक्रमान् अत्यन्तसामर्थ्येन निर्वहति स्म। राज्पालत्वेन बिहारप्रदेशे नियोगानन्तरं प्रादेशिकमन्त्रिवर्गनिर्माणसंबन्धे समुत्पन्नानां समस्यानां केन्द्रप्रभुत्वादेशान् तत्सन्देशान् वा अनपेक्षमाणस्सन् परिष्कार कुशलतां प्रदर्शयामास। एतादृशा राज्पाला विरला एव भवेयुः।

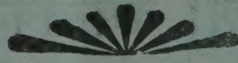
जातीयोद्यमवत् आन्ध्रोद्यमेऽप्येते समुद्युक्ताः। १९४० तमे वर्षे गुण्टूरुनगरे प्रवर्तितानां आन्ध्रमहासभा समावेशानां अय्यङ्गार्महोदयः आध्यक्ष्यं स्वीचक्रुः।

शान्तिरस्तु —

निराडम्बर वेष-भाषाविलसितस्य भारतीयसंस्कृतेः प्रतीकस्य, तिरुपतिनगरे केन्द्रीयविद्यापीठ-संस्थापकाध्यक्षस्य, त्यागधनस्य, निष्कळङ्क देशभक्तस्य, प्रजासेवया धन्यजीवितस्य, माडभूषि अनन्तशयनमय्यङ्गारार्यस्य स्वाचार्यचरणं गतस्य श्रीमन्नारायणः परमपदं दद्या द्येन स पूतात्मा शाश्वतशान्ति लभेत ।

ॐ शान्ति श्शान्ति श्शान्तिः !!!

(आध्रप्रभा सौजन्येन)

सन्तापसभा समावेशः

२४-३-७८ भृगुवासरे सायं ६-०० घण्टासमये संस्कृतभाषाप्रचारिण्याः सभायाः भवने, दिवंगतस्य माडभूषि अनन्तशयनमय्यङ्गार्यस्य आत्मशान्त्यर्थं, संस्कृतसभासभ्या स्सर्वेऽपि समाविष्टाः । स्वर्गीय - अय्यङ्गार् - महोदयस्य सेवा-गुण-प्रशंसनानन्तरं मौनप्रार्थना मकुर्वन् ।

तदीय कुटुम्बसभ्यानां दुःखोपशांति प्रति स्वीय गाढसन्ताप - सहानुभूति - ज्ञापनार्थं प्रस्ताव मकार्षुः ।

ऋतुचक्रम्

— ना. व. निगमान्तः, प्रोद्दुटूरु ।

लोके वसन्ताद्य ऋतूरुचक्रं भ्राम्यत्प्रकृत्या स्समयानुकूलम् ।
वृष्ट्या तपादीन्विविधान्विकारान् तत्कालचक्रेण करोति तुल्यम्।। १

चक्रे न वर्षं तुहिनं निदाघो भवेदृतूनां भ्रमिते सतीह ।
जना स्तदा नित्यतयाऽऽर्तिगाना स्यु स्तस्य शं संभवति भ्रमेस्तु।। २

तनुप्रवाहा कुसुमाढ्यवीरुधो नदी रसालाः फलनिर्भराः पिकाः ।
कलस्वना मन्दगति स्समीरणो वसन्तको भात्यलमेभिरङ्कितः ।। ३

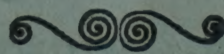
प्रचण्डतापं च महानिलाञ्चितं दिनं सुदीर्घं मितवारि सत्सरः ।
शिरीषपुष्पं मृदु शोभते तरुच्छाया सुशीतलैरलंकृतस्तपाः ।। ४

तटिल्लसन्नीलवलाहकाऽनिलाः निकामशीता जलपूरितापगाः ।
निरन्तरा वृष्टि रिमानि सूचयन्त्यसंशयं प्रावृष मागतां क्षितौ । ५

बलाकपंक्ति र्विमलाम्बरे कृता सितश्शशी स्वच्छजलो जलाशयः ।
प्रफुल्लपद्मानि निरभ्रमम्बरं प्रकाशतेऽमीभिरियं शरत्स्वयम् ।। ६

फलं बदर्या हिमशीतवायवः कदुष्णसूर्यांशु र्वास्तपङ्कजम् ।
पचेलिमव्रीहिपिशङ्गभूततिः हिमर्तुरेतैः प्रविभाति लक्षणैः ।। ७

निशि प्रभूतोष्णजघर्मबिन्दवः सुशीततोयेषु विहर्तुकामना ।
प्रभातकाले तुहिनावृतिस्तरोः दलप्रपाताः शिशिरे भवन्ति च ।। ८

वेदेषु उषस्समयः

मेडवरपु संपत्कुमार्,
साहित्य विद्याप्रवीणः, मण्डपेट।

ऋग्वेदे उषः काल देवतामुद्दिश्य अनेकानि सूक्तानि सन्ति। तानि सर्वाणि तत्कालस्थितानां आर्याणां आचारव्यवहारान् प्रकटयन्ति। अपि च तेभ्यः सूक्तेभ्यः तद्देशमपि ज्ञातुं शक्यते। दृश्यताम् —

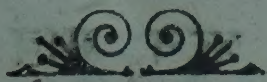
"तानीदहानि बहुलान्यासन्, या प्राचीनमुदिता सूर्यस्य।
यतः परिजार इवाचरन्ति, उषोददृक्षे न पुनर्यतीव।।"

ऋग्वेद VII मण्डलं 76-3 अस्या ऋचः व्याख्यानं कर्तुं भाष्यकाराः न सफलीभूताः आसन्। कुत इति चेत् पश्यन्तु — "अनेके दिवसाः सूर्योदयात्पूर्वं आसन्, हे उषः! एतैः दिवसै स्साकं त्वं प्रियाय गमिष्यन्तीव दृश्यसे। प्रियं त्यक्ता गमिष्यन्ती स्त्री इव न दृश्यसे त्वम्।" अस्मिन् सूक्ते, उषस्समय अनेकानि दिनानि अभवन्निति वर्णितम्। तत् कथं संभवति? यत्र कुत्राऽपि उषस्समयः किञ्चित् कालमेव खलु, तर्हि इदं कथं संभवति? संभवत्येव यत्रक्वाऽपि। अस्मिन्देशे तु न। कुत्र? उत्तरध्रुवप्रान्ते संभवति। कथमितिचेत् — तत्र षण्मासाः एको दिवसः, षण्मासाः एका रात्रिः; अत एव तत्र उषस्समयः द्विमासपर्यन्तं अभवत्। तेन पूर्वोक्त - ऋचः भावं सम्यग्ज्ञातुं शक्यम्। तदेव न, अपरमपि अवलोकयन्तु —

"गवां अयनं"नाम कस्माच्चन क्रतोः आरभ्यमाणात् पूर्वं होत्रा सहस्रसंख्यापरिमितश्लोकाः प्रथमतः पठनीयः, तेषां सहस्र-श्लोकानां मकुटं नाम "अश्विनशास्त्र" मिति । अश्विनशस्त्रस्य अधिष्ठाष्नदेवता उषः, होता मध्ये श्रमापनयनार्थं घृतं त्रिप्रकारं अग्नौ निधाय अनन्तरं स्वयमेव पास्यति । एतत्प्राक्रियायां समाप्ति प्राप्तायामपि अन्या प्रक्रिया विद्यते — ऐतरेयब्राह्मणे IV-7 आपस्तंबसूत्रे XIV-1-2 च इत्थमुक्तम् ।

"यस्याश्विने शस्यमाने सूर्यो नाऽऽविर्भवति, सौर्यं बहुरूप मालभेत् । सर्वा अपि दाशतईरनुब्रूयात् ।" "सूर्योदयात्पूर्वं पशुबलिरपि अर्पणीया । ऋग्वेदे दशमण्डलानि पठनीयनि ।" तथाऽपि सूर्योदयो नाऽभवत् । तदा "तैत्तरीय संहितायाम् II-1-94" "असावादित्यो न व्यारोचत; तस्मै देवाः प्रायश्चित्तमैच्छन्" इति स्थितम् । महाभारतेऽपि वनपर्वणि १६४ तमे अध्याये, अर्जुनः मेरुपर्वतदर्शनसन्दर्भे, तेषां मेरुपर्वतवासिनां एको दिवसः एका रात्रिः मिलित्वा एको वत्सरो भवतीति सुस्पष्टमुक्तम् । अद्यापि उत्तरध्रुवप्रांतोपरितले सुवर्णरोचिषां समूहमिव भासमानं ज्योतिरस्ति । तदेव आंग्लभाषायां (Arora Borealis) इति कथयन्ति । तेन तत्कालस्थितिरवगयम्ते । तस्मात्, वेदेषूक्त सूक्तेभ्यः नव-नवा गूढार्थाः गुप्ता अनेके विषया ज्ञातव्या मेधाविभिः ।

इति शम् ।

सूचना — अस्य व्यासस्य मूलं — लोकमान्यतिलकस्य "Arctic home in the vedas" पुस्तकम् ।

स्वप्नोऽपि यदि सत्यः स्यात्!

— ना. व. निगमान्तः, प्रोद्दुटूरु ।

[पूर्वानुबन्धः]

एतद्द्वारा धनागमः ईषदधिकोऽभूत्। उषितपूर्वं गृहं तत्परित्यज्य अत्र इदानीं — उष्यते । इदमपि वेश्म नाऽतिबृहत्। जलादिक मपि न पर्याप्तमस्ति । मादृशैः कुटुम्बिभिः महाप्रासादवासः कथं प्राप्तुं शक्यते? विद्याविषये, धनागमे च यः शुष्कोऽभूत् दैवानुग्रहः, स तु मत्सन्तत्यभिवृद्धौ परं परिपूर्णः समजनि। गृहवैशाल्या-भावेऽपि मत्कुटुम्बवैशाल्यं अत्यधिकं समपद्यत । अधन्यस्य मम पञ्च पुत्रिकाः चत्वारः पुत्राश्च। प्रथमा कलाशालायां बी.ए. अधीते। द्वितीयाऽपि तत्रैव। ज्येष्ठः पुत्रः नगरीयोन्नत पाठशालायां पठति। इतरे प्रारम्भपाठशालाविद्यार्थिनः। मदधिष्ठितं इदं गृहमपि मदार्जितं न। शुल्कदानपूर्वक मत्रोष्यते। एतद्गृहीयं आवरण-मपि जीर्णं सरन्ध्रं च आस्ते। अत एव वृष्टौ सत्यां जलं सन्ततं स्रवेत्। गृहाधिपाय शतवारं निवेदितम्। सोऽपि अचिरादेव सर्वं नूतनीकरिष्यते इति कथयन्नस्ति। कोपेन यत्किमप्युक्तं चेत्, गृहमिदं परित्यज्य गृहान्तरं स्वैरं गम्यतां इति निर्दयं प्रतिवदति। अद्य आवश्यकानि वस्तूनि नोपलभ्यन्ते। यदि लभ्येत तदपि द्विगुणितमूल्यदानादेव। तण्डुलं शुद्धं न कुत्राऽपि दृश्यते। दृष्टं च यत् तत्पूतिगन्धि मृत्पाषाणखण्डादिदूषितं अधिकमूल्यं च भवति। तिलतैलस्य मूल्यं चन्द्रमण्डलं आरुरोह। अत एवाऽस्माभिः तैलाभ्यञ्जनं दूरीकृतम्। गृहस्थिते कूपे अनावृष्ट्या जल मत्यल्प मस्ति। तदप्यपर्याप्तमेव। समीपे कूपाः न सन्ति। विद्यमानेष्वपि तेषु जलाभाव एव दृश्यते।

नगरपालकनिर्मितनासिकातः प्रातः एकघटिकाकालपर्यन्तं जलं क्षरति। तदपि पङ्ककलुषितं भवति। शर्करा नाममात्रशेषा राजकीयप्रमुखलभ्या च। तदभावा दद्यगुडसंसक्तकाफी पीयते, तत्पाने च उष्णाधिक्यया दुदरबाधा जायते। वस्त्रालयं गत्वा वस्त्रमूल्ये विचारिते तदाकर्णनेन चित्तभ्रमः संजायते। अत एव कालेऽस्मिन् श्राद्धादावपि भोक्त्रे वस्त्रस्थाने दर्भा एव दीयन्ते। एतत्साहचर्यात् तिन्त्रिण्यादीनामपि मूल्यमधिकं जातम्। प्रत्यहं क्षीरनामभाक् नीरमेव गोपालकेन दीयते। तत्रापि अर्घोन्नत्यमेव कारणत्वेन प्रदर्श्यते। दोषः कथितो यदि परेद्युः तदपि न लभ्येत। अत एव भयान्नकिमप्युच्यतेऽस्माभिः। अनावृष्टि रूपहेतुं प्रदर्श्य, नदीबन्धनस्थलेषु आवश्यकजलाभावात् विद्युत् न्यूनीकृतेति सर्वकारैः प्रकटितम्। सूर्यास्तमयात्पूर्वं सन्ध्यायामेव बौद्धैरिव अस्माभि र्भुज्यते। सर्वकारीयोत्सवेषु, कक्ष्यासमावेशेषु च असङ्ख्याकाः विद्युद्दीपाः प्रकाशन्ते। तत्र नाऽयं नियमः। अस्मादेव कारणात् मृत्तैलमपि संप्रति न लभ्यते। यत्र कुत्रापि यदि स्वल्पं दीयेत, तत् स्वीकर्तुं जनाः त्वरार्ताः धावन्ति। तत्र केशाकेशि कुर्वते च। अस्मादृशैः तत्र गत्वा पृष्टं चेत् अद्य नास्ति श्वः आगच्छेति विक्रेता साटोपं वदति। गोधूममैदाचूर्णादीनां प्राप्तिः शशशृङ्गतुल्या राजते। रिक्तानुजिघृक्षुभिः सर्वकारैः तत्र तत्र न्याय्यविक्रयशालाः स्थापिताः। तत्र क्रयणाय आधिकारिकं पत्र मपेक्ष्यते। तदर्थं दशवारं नियमिताधिकारिणां सकाशे विज्ञापनपत्राणि बहूनि दत्तानि। एतावत्पर्यन्तं नानुमतिः दत्ता। विचार्यमाणे तस्मै गूढधनं (मामूल्) देयमिति श्रुतम्। दातुं रूप्यकाणि कस्य हस्ते सन्ति? आप्तान् सम्प्रार्थ्य तदीयं पत्रं स्वीकृत्य तत्र गत्वा यदि पृष्टं तर्हि संप्रति नास्ति सर्वं व्ययीकृतमिति तेनोच्यते। वासनाचूर्णं सुगन्धि केशतैलं

एवमादीनि परित्यक्तानि । जलदौर्लभ्यात्प्रतिदिनं न सर्वैः स्नायते । दिनद्वये दिनत्रये वा एकवारं काकस्नान माचर्यते, तावदेव। साधारणपदार्थानां मूल्यं एवं चेत्, स्वतोऽनर्घाणां सुवर्णादीनां मूल्यं क्रियत्स्यादित्येतत् कैमुतिकन्यायसिद्धम्। कलिमहत्वाद्धेतोः अद्य लोके नास्तिकवादः सुप्रसिद्धो भाति । देवो नास्ति। पुराणादिकं सर्वं कल्पितं, पापपुण्ये न स्तः, नास्ति लोकान्तरम् । अत एव श्राद्धादयः व्यर्थाः। ते केवलं पुरोहित धनदायकाः। तत्करणेन न पितृप्रीतिः भवति । सकलैरपि सङ्करजातिविवाह एव कार्यः । तत्राऽपि न पुरोहितापेक्षा । द्वित्रिकक्ष्याप्रमुखानां पुरतः वधूवरयो र्माल्यपरिवर्तनं कर्तव्यम् । इयमेव विवाहपद्धतिः इति तत्र तत्रोद्घोषयन्चि कक्ष्योपन्यासकाः। तस्मात् जनानां श्राद्धादिकरणे श्रद्धा क्षीणा जाता । न कोऽपि करोति। कुर्वन्नपि न व्ययीकरोति । विवाहादिषु बहुधनव्ययेन क्रियमाणेष्वपि पुरोहितेन लभ्यते रूप्यकत्रयम् । एवं स्थिते काले सततकर्माचरणेऽपि पर्याप्तं धनं न लभ्यते। अनेकविधं ऋणमपि कृतम् । तथापि अत्र संसारे असन्तुष्टिरेवाऽवशिष्टा । सर्वकारैः पुनः पुनः नानाविधाः सदुपायाः आज्ञाश्च प्रकटीक्रियन्ते। फलन्तु शून्यम्। इदानीमपि तण्डुलादिस्वीकरणायैव न्याय्यविक्रयशालां गत्वा प्रतिनिवृत्तोऽहम् । अयमेव मदीयः पूर्ववृत्तान्तः । अये ! किमेतत् ? शारीरिकश्रमाधिक्यात् निद्रा मन्नेत्रे प्रसन्नं आलिङ्गतीव दृश्यते ....।

सुखस्पर्शातिरमणीयः समयः । मलयजो वायुः मन्दं मन्दं चलन् जनानां मनसि नवनवामानन्दसन्ततिं उत्पादयति स्म । अत्युत्तमं अनर्घं च कञ्चुकादिकं धरन्नहं कस्याश्चन अदृष्टपूर्वायाः नगर्याः वीथ्यां शनैः चरन्नभूवम् । अभ्रंलिहाभिः सौधपंक्तिभिः व्याप्ता रथ्याः छायातरुभिः विचित्रदीपैः सदादीप्तैः विराजितानि मनोरञ्जकान्युपवनानि सर्वदा जलं वर्षन्त्यः असंख्याकाः जल-

नालिकाः मितजनपूर्णानि यन्त्रसाहाय्यात् स्वयं गतानि सारथिरहितानि विचित्राणि मोदकरयानादीनि, द्विचक्रत्रिचक्रशकटानि इत्येवं विधैः नागरिकतासूचकैः चिह्नैर्बहुभिः समुल्लसन्ती आसीत् सा पुरी । रथ्याया उभयोः पार्श्वयोरपि सालङ्काराः सन्तुष्टाश्च जनाः यत्किमपि भाषमाणाः अगच्छन् । न कस्मि न्नपि कुड्ये- वैद्युतिकनाटकीयं सिनेमा, समावेशद्योतकं वा सूचनापत्रं एकमपि दृश्यत । भवनभित्तयः सर्वा अपि सुधा धवलिताः व्यभासन्त । चतुष्पथेषु तन्मध्य निर्मितायां उन्नतायां वेदिकायां स्थापिताः यन्त्रस्तम्भाः तदा तदा हरितेन, रक्तेन च विद्युद्दीपेन तत्र धावतां यानानां मनुजानां च कृते गमनसूचनं अकार्षुः। तत्र तत्र महान्तः आवश्यक- वस्तुपूर्णाश्च आपणाः स्थापिताः। तन्नगरवास्तव्याः जनाश्च अभीष्टानि स्वीकुर्वन्तः अगमन् । जननिर्भरे आपणद्वारे अमङ्गला वाक् न कस्यापि मुखान्निसृता। आपणिकोऽपि मन्दं हसन् मृदु- भाषमाणः व्यक्रीणात् । जलनालिकासमीपे जनाः अतीव विरलाः अदृश्यन्त । तत्र मुष्टियुद्धं, कटुभाषणं वा न कृतम् । धूमशकटालये, चतुश्चक्रयानालये वैद्युतिकनाटकभवनद्वारि वा जनसम्मर्दः "Q" नियमो वा नाऽभूत् । एतत्सर्वं सानन्दं वदनं व्यादाय वीक्षमाणोऽहं विलक्षः भाषणासमर्थश्च समजनिषि । यत्नेन कस्यचन महापणस्य निकटमेत्य अपश्यम् । अहो! कथं वदेयम्? एकत्र शरच्चन्द्रचन्द्रिका धवलाः नानाविधाः तण्डुलाः अपरत्र तुहिनपुञ्जसमानः शर्कराराशिः, अन्यत्र अतिविशुद्धं महाभाण्डे स्थितं तैलं, अनल्पानि कामनासाधनानि गोधूमादिधान्यपूरिताः गोण्यः एवमादीनि अत्यन्तावश्यकानि वस्तूनि बहूनि तत्र तत्र स्थापितान्यभूवन् । समीपागतं मां वीक्ष स्वासनादुत्थाय तदापण- स्वामी "नमो नमः" आगच्छन्तु भोः ! इति सस्मितं वदन् कस्मिंश्चनासने उपावेशयत् । [अनुवर्तते]

गणेशस्तोत्रावलिः

— बालगणपतिभट्टः, श्रीरङ्गपत्तनम् ।

[शैवागमे गणेशस्य द्वात्रिंशत् प्रभेदाः कथिताः । तेषां लक्षणानि च भिन्नतयैवोल्लिखितानि । प्रस्तुतस्तोत्रावलीयं तदाधारेण विरचिता]

१. देशकालप्रभेदेन द्वात्रिंशद्रूपरूपितम् ।
दारिद्र्याद्यार्तिहन्तारं गणेशं सदयं भजे ॥

२. 'बाला'भिधानविघ्नेशं रक्तवर्णं चतुर्भुजम् ।
पार्वतीहृदयानन्ददातारं शरणं भजे ॥

३. अष्टहस्तं लोहिताङ्गं 'तरुणा'ख्यं गणेश्वरम् ।
शूर्पकर्ण महं वन्दे विद्याबुद्धिप्रदायकम् ॥

४. श्वेतवर्णं चतुर्हस्तं सर्वाभीष्टफलप्रदम् ।
'भक्ता'ख्यं भक्तवरदं गजवक्त्रमहं भजे ॥

५. रक्तवर्णं दशभुजं पाशांकुशधरप्रभुम् ।
'वीराभिधानलसितं उमासुत महं भजे ॥

६. सिन्दूरवर्णं 'शक्त्या'ख्यं चतुर्भुज मिभाननम् ।
दुष्टदैत्यहरं देवं लम्बोदरमहं भजे ॥

७. शुभ्रवर्णं चतुर्बाहुं 'द्विजा'ख्यं द्विजपूजितम् ।
फालचन्द्रमहं वन्दे द्विजराजधरात्मजम् ॥

८. पिशङ्गकान्तकायं तं चतुर्बाहुसमन्वितम् ।
'सिद्धा'ख्यं गणपं वन्दे श्रीमन्तं सिद्धिदायकम् ॥

९. नीलवर्णं त्रिणेत्रञ्च क्षिप्तानुग्रहदं विभुम् ।
'उच्छिष्ट'गणपं वन्दे दुष्टारिष्टनिवृत्तये ॥

१०. स्वर्णवर्णं दशभुजं 'विघ्नाधिप'गणेश्वरम् ।
विघ्नाद्रिभेदकुलिशं द्वैमातुर महं भजे ॥

११. रक्ताङ्गलसितं देवं चतुर्हस्तसमन्वितम् ।
वन्दे 'क्षिप्रा'ख्य विघ्नेशं नागबद्धोदरं प्रभुम् ॥

१२. पञ्चद्विपमुखं गौरवर्णं पञ्चास्यवाहनम् ।
कुब्जरूपधरं वन्दे 'हेरम्बा'ख्यं गणेश्वरम् ॥

१३. 'लक्ष्मी'गणपतिं वन्दे दशहस्तविशोभितम् ।
चन्द्रिकाधवलं देवं चन्द्रगर्वापहारकम् ॥

१४. 'महा'गणपतिं वन्दे नेत्रत्रयविराजितम् ।
दशहस्तं मूषवाहं सुरश्रेष्ठं शिवात्मजम् ॥

१५. 'विजया'ख्यं गणपतिं रक्तवर्णं चतुर्भुजम् ।
वन्दे विजयदातारं सर्वकार्येषु सर्वदा ॥

१६. 'नृत्त'नामकविघ्नेशं पीतवर्णं चतुर्भुजम् ।
विलम्बियज्ञसूत्राढ्यं वन्दे नर्तनतत्परम् ॥

१७. वन्दे सौवर्णवर्णाभं षड्भुजं तु विनायकम् ।
'ऊर्ध्वा'भिधानलसितं भुक्तिमुक्ति प्रदायकम् ॥

१८. गकारजपसुप्रीतं रक्तवर्णं चतुर्भुजम् ।
'एकाक्षरा'ख्यमनिशं सेवे षण्मुखपूर्वजम् ॥

१९. रक्तवर्णं चतुर्बाहुं 'वराख्यं'च गणेश्वरम् ।
प्रपन्नानाञ्च वरदं धूमकेतुमहं भजे ॥

२०. जाम्बूनदनिभंदेवं चतुर्बाहुं गणेश्वरम् ।
'त्र्यक्ष'राभिधविघ्नेशं वन्दे तं मोदकप्रियम् ॥

२१. षडास्यपूर्वजं वन्दे षड्भुजं तं गणेश्वरम् ।
'क्षिप्रा'भिधानं सुमुखं रक्तचन्दनलेपनम् ॥

२२. हरिद्रावर्णलसितं चतुर्बाहु समन्वितम् ।
वन्देऽहं कपिलं देवं 'हरिद्रा'ख्यं गणेश्वरम् ॥

२३. 'एकदन्ता'भिधं देवं श्यामवर्णं चतुर्भुजम् ।
विकटं नागभूषं तं द्विप मेकं भजाम्यहम् ॥

२४. रक्तकायं चतुर्बाहुं लोकसर्जन तत्परम् ।
'सृष्टया'ख्यं गणपं बन्दे स्रष्टृहस्तप्रपूजितम् ॥

२५. ऋणमोचवकर्तारं 'ऋणमोचक' नामकम् ।
गणेश्वरमहं वन्दे शुक्लवर्णं चतुर्भुजम् ॥

२६. 'उद्दण्ड'गणपतिं वन्दे उद्दण्डासुरभञ्जकम् ।
भुजद्वादशशोभाढ्यं रक्तवर्णं गणेश्वरम् ॥

२७. 'ढुण्ढि'नामकविघ्नेशं रक्तवर्णं चतुर्भजम् ।
नमामि परया भक्त्या गणेश्वर महर्निशम् ॥

२८. 'द्विमुखा'ख्य महं, वन्दे हरिद्वर्णेन रञ्जितम् ।
चतुर्बाहुसमायुक्तं गणेश्वर मनामयम् ॥

२९. लोहिताङ्गञ्च विघ्नेशं षड्बाहुपरिशोभितम् ।
शत्रुवश्यकरं वन्दे 'त्रिमुखा'ख्यं गणेश्वरम् ॥

३०. श्वेतवर्णं गणाध्यक्षं अष्टबाहुविराजितम् ।
मोक्षप्रदानकुशलं वन्दे 'सिम्हा'ख्य विघ्नपम् ॥

३१. रक्तवर्णं चतुर्बाहुं 'योग'नामकविघ्नपम् ।
वन्दे गणपतिं भक्त्या परयाऽहं विनायकम् ॥

३२. सौवर्णवर्णशोभाङ्गं अष्टहस्तविराजितम् ।
'दुर्गा'गणपतिं सेवे दुर्गदुःखविनाशकम् ॥

३३. सङ्कष्टहर'विघ्नेशं रक्तवर्णं चतुर्भुजम् ।
वन्दे सङ्कष्टहर्तारं देवदानववन्दितम् ।

३४. द्वात्रिंशद्गणनाथानां स्तोत्रमेतच्छुभावहम् ।
यः पठेत्प्रयतो भक्त्या स विघ्नेश प्रसादभाक् ॥

रामायणसारः

— राणि शिवशङ्करशर्मा,
मोडेकुर्रु ।

१. साकेतराजा ज्जननं यज्ञसंरक्षणं मुनेः ।
रामस्यारण्यगमनं सीतापहरणं ततः ।

२. राम वानरयो मैत्री उदधे स्सेतुबन्धनम् ।
पौलस्त्यमूलनाशश्च सीतारामाभिषेचनम् ॥

राष्ट्रीय गवेषणा - विकास - निगमः भारतस्य

(सर्वकारीयः उद्योगः)

कार्यकलापानां विषये संक्षिप्तं विवरणम् ।

प्राचीनकालात् संस्कृतभाषकै रस्मत्पूर्वजैरपि भौतिक-जगतः परीक्षण-विश्लेषणादीनि कृत्वा कतिपया हि आश्चर्य-कारकाः पदार्थाः निर्मीयन्ते स्म । अपारे संस्कृत-वाङ्मये पृष्ठे पृष्ठे तादृशा उल्लेखाः मिलन्ति । तेषां संशोधनं अत्यावश्यकं वर्तते । उदाहरणार्थं 'विद्युच्चालितं वायुयानम्' 'अग्नियानम्' अनश्वरथेन अनिलरंहसा' इत्यादि इत्यादि । तेषां रहस्यानां पुनः प्रापणेन नूतन-उद्यमानां स्थापना स्संस्कृतज्ञा स्स्वयमेव कर्तुं पारयिष्यन्ति । परं, न संस्कृताः विज्ञानं पठन्ति न वा वैज्ञानिका स्संस्कृतम् । तेन तत्कार्यं नाद्यावधि गतिं लभते स्वतन्त्रे सत्यपि भारते। जर्मन्-पण्डितैः कश्मीरान्नीतायाः (Heavier than airflying machines) पैप्पलाद संहितायाः अनुवादस्य आधारेणैव 'वायोरपि - गुरुतर - वायुयानस्य निर्मितिः सञ्जाता इत्येतदवधारणीयं भवति ।

गवेषणा - आविष्कार - विकास - सदृशानि तानि कार्याणि सन्ति । अत स्तदर्थं सर्वकारेण या स्सुविधाः उपलभ्याः कृता स्सन्ति, तान् संस्कृतभाषाभिमानिनः जानन्तु, तत्कार्ये प्रतिभा - विचक्षणा-पूर्वकाः प्रवृत्ताः भवन्तु, संस्कृत-प्रणयि-विज्ञान-स्नात-कान् वा प्रेरयन्तु, इति हेतुना एतद् रा. ग. वि. नि. (एन्. आर्-डी. सी.) विषयकं संक्षिप्तं विवरणं दीयते ।

एकः प्रसिद्धः सत्पुरुषः कथयति, "स्वीय - तीक्ष्ण - द्धिबु-कौशल्येन अस्य अद्भुत - राष्ट्रस्य प्राचीनै जंनै रस्मिन् भौतिक -

क्षेत्रेऽपि यानि वस्तूनि अधिगतानि - निर्मितानि च आसन्, तानि राष्ट्रान्तरीय - जनैस्वप्नेष्वपि न ज्ञायन्ते ।"

एतन्महापुरुष - वचन न मिथ्या स्यात् । परं संस्कृत - राष्ट्रभाषा - पक्षपातिभिस्तद् पुनरपि सर्वजन-साक्ष्ये आनेतव्यम् ।

'विस्तारणं जीवित-लक्षण, सङ्कोचनं मृतिः ।'

भारत-सर्वकारेण १९५३ तमखिस्ताब्दे 'राष्ट्रीयः गवेषणा-विकास निगमः' (रा. ग. वि. नि. = एन्. अर्. डी. सी.) एका अलाभकरी सङ्घटना इति कृत्वा संस्थापिता अभवत् । समवाय-दण्डविधानस्य २५ तम-नियमानुसारेण एषा संस्था पञ्जीयिता अस्ति । राष्ट्रं (आर्थिकौद्योगिकक्षेत्रे) इदं आत्मनिर्भरतां प्राप्नोतु इति हेतुना, राष्ट्रगत - सर्वविध - स्रोतोभ्य स्स्वदेशीय - आविष्कार - प्रकिया - तन्त्रविधादीनां प्रोत्साहनं, विकसनं, लाभनिष्पादनं च इति त्रिविध - कार्यस्य भारः तस्याः उपरि विहितोऽस्ति । 'रागविनिः' जनेषु, विशेषेण स्वतन्त्र - श्रामिक - शिल्पितन्त्रज्ञादिषु, आविष्करण - प्रवृत्ते स्संवर्धनं कर्तुं अभिलषति ।

किं किं करोति रा. ग. वि. निः ?

१. अधोलिखितानां आविष्कारादीनां, तन्त्रज्ञानस्य च विक्रयस्य माध्यस्थ्यं आचरति ।

क) वैज्ञानिक - औद्योगिक - अनुसन्धान - परिषदन्तर्गताः प्रयोगशालाः, भारतीय-कृषि-अनुसन्धान-परिषद्, भारतीय-भैषज्य - अनुसन्धान - परिषद्, प्रतिरक्षा - अनुसंधान - विकास - संघटना, अनुसंधान - रूपाङ्कन - मानक - संघटना लोहमार्गीया, भभा - परमाणवीय - अनुसन्धान-केन्द्रं, भार-

तीय - तान्त्रिकीया स्संस्था:, विश्वविद्यालयाश्च च इत्या-
दिभि स्सर्वकारीय – क्षेत्रस्थैः प्रयोगालयैः विकासिताः, एक
स्वीकृताः यन्त्र - प्रक्रियादिक - आविष्कृतयः।

ख) सार्वजनिके स्वायत्ते उद्योगैर्वा रागविनि अधीनत्वे रक्षिताः
उत्पादन - विधयः।

ग) स्वतन्त्र - व्यक्तीनां एकस्वीकृताः आविष्कृतयः।

२. सार्वजनिक - क्षेत्रस्थ – संघटनानां आविष्काराणां एक-स्वीकरणे साहाय्यकारी भवति।

३. राष्ट्रीयदृटचा महत्त्वपूर्णानां अग्रिम - निर्माणिकानां, (Pilot plamts) विकासकार्याणां च स्वयं स्वतन्त्ररूपेण, उद्योग सहयोगेन वा सक्रियं भारं वहति।

४. रागविनि – प्रदत्त - प्रणिधीनां व्यापारिक - उत्पादनार्थं एव विशेषरूपेण संस्थापित समवायानां सामान्य - नीवि-विनियोजने सहभागी भवति।

५. स्वतन्त्र-व्यक्तीनां तात्विक-दृष्टचा सुसंभवानां, व्यापारिकदृष्टचा स्पर्धाऽक्षमाणां च नूतन-कल्पनानां आविष्काराणां च विकासार्थं, एकस्वीकरणार्थं च आर्थिकं साहाय्यं अनुददाति।

६. वैशिष्टचपूर्ण - आविष्काराणां कृते धन-पुरस्काराः, गुणवत्ता - प्रमाणपत्राणि च प्रयच्छति।

७. स्वीय - विशेषज्ञेभ्यः, परामर्शदातॄन् नियुज्य वा स्वतन्त्र - आविष्कारकाणां, प्रयोगालयानां वा कार्याणां मूल्याङ्क-

नानि कृत्वा, निर्माणिका - स्थापनार्थं, तद्विषये प्रतिवेदनानि, उद्यमिभ्यः उपलभ्यानि करोति ।

८. यदि अत्यावश्यकं मन्यते, तर्हि कस्याः अपि प्रक्रियायाः, आविष्कारस्य वा बृहत्प्रमाणे, अग्रनिर्माणिकायां वा परीक्षाणात्मक - उपादनस्य व्यवस्थां करोति ।

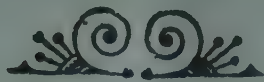
९. स्वदेशीय - तन्त्रज्ञानस्य विदेशेषु विक्रयार्थं साहाय्यं आचरति ।

१०. स्वदेशे अनुपलभ्यमान - तन्त्रज्ञानस्य विदेशस्थसमरूप - संस्थानां सकाशा दायातीकरणस्य व्यवस्थां करोति ।

११. रागविनि - सकाशात् तन्त्रज्ञानं कथं प्राप्तव्यम् ?

रागविनिः प्रतिवर्षं द्विवारं 'रा. ग. वि. नि. प्रक्रियाः' इत्याख्याः पुस्तिकाः प्रकाशयति। स्वसकाशे अनुमत्यर्थं उपलभ्यानां प्रक्रियाणां नामावलय स्तासु दीयन्ते । प्राथमिक-टिप्पणयः' इत्याख्याः लघ्व्यः (Short write ups) लेखान्तिकाः प्रक्रियाणां विषये प्रकाश्यन्ते । पुस्तिकाः, टिप्पणयश्च सर्वत्र प्रसार्यन्ते । रागविनि - सविधे उपलभ्यमान - अद्यतन - प्रक्रियादीनां विषये प्रमुख - वृत्तपत्रेषु, वैज्ञानिक तान्त्रिक - पत्रिकासु च समये समये विज्ञापनानि प्रकाश्यन्ते ।

[अनुवर्तते]

शुचीन्द्रस्थलमाहात्म्यम्

श्री पि. परमेश्वरशर्मा

विधिहरिशर्वान् मुनिवृषभांस्तान्,
नन् पुरुदारै स्तुतिवचनै स्ते ।
प्रमुदितचित्ता वरयत यूयं,
वरमिति वाक्यं समभिदधु स्ते ॥ १

अथ मुनयोऽपि त्रिगुण सुरेशा –
निह सततं वोऽर्चयितु मनुज्ञाम् ।
दिशत कृपाढ्यस्थिति वरमेकं,
मनसि गतं ते सपदि हि वव्रुः ॥ २

विधितनयाऽत्र्याश्रममुपगम्य,
त्वमतुलयज्ञैर्यज सततं माम् ।
शुकजनकत्वं मधुरिपुमाद्यं,
भज नुतिभिः पश्यभिधपुरेशम् ॥ ३

शिवसदृशाख्यत्व मयि मुनीन्द्र,
प्रभज सदा श्रीफल तरुमूलम् ।
हृदयकृते मां परिचरभावै –
रिति वर मेषां प्रददु रधीशाः ॥ ४

इति मुनयस्तद्वच उपकर्ण्य,
द्रुहिणरमेशौ शिवमपि नत्वा ।

अमर वरिष्ठाभिहित सुकर्मा –
ण्यमल मनीषा विदधु रतन्द्राः ॥ ५

वदनु महीरुग्स कलियुगादौ,
समभव दारग्वधतरुरूपः ।
तमिह महेशावतरसुमूर्तिः,
परिचरति स्म द्विजगणवर्यः ॥ ६

श्रीशङ्कराचार्य इति द्विजेन्द्र –
चूडामणिः केरल भूमिभागे ।
जातश्रुति द्रोहपरान् जिगीषु,
स्स बालभावे शिवभक्त आसीत् ॥ ७

तं राजवृक्षाटविकाधिनाथ
स्समानयत् ब्राह्मणरूपधारी ।
स्वमालयं तत्र दिदेश तस्मै,
ससांख्य योगं विमलं च चक्षुः ॥ ८

समाधि माश्रित्य सशंकराख्य –
श्चराचरं स्वात्मनि संविभाव्य ।
नुनाव राजद्रुम काननेशं,
पृथग्विरिंचाच्युत शंभूरूपम् ॥ ९

आविर्भवन् स्थाणुरदा दमुष्मै,
सर्वज्ञभावं तदनु द्विजाय ।
अदर्शय न्नृत्यनिधि दयालो
त्वमापदोघात् परिपालयाऽस्मात् ॥ १०

प्रथमभागः समाप्तः ।

गुणाः पूजास्थानं गुणिषु न च लिंगं न च वयः

एं. शेषकुमार्, नेल्लूरु ।

श्रीरामचन्द्रचरितप्रतिपादके, करुणरसप्रधानके, भवभूतिना विरचिते "उत्तररामचरिता"ख्यके नाटके चतुर्थाङ्के एतत्पादो वर्तते —

"शिशुर्वा शिष्या वा यदसि मम तिष्ठतु तथा,
विशुद्धे रुत्कर्ष स्त्वयि तु मम भक्ति द्रढयति ।
शिशुत्वं वा स्त्रैणं वा भवतु ननु वन्द्याऽसि जगतां,
गुणाः पूजास्थानं गुणिषु न च लिङ्गं न च वयः।। इति ।

अत्र प्रकरणे, सीता अग्निपरीक्षायां विजेत्री, तथाऽपि नीचजनापवादं श्रुत्वा तां वनं प्रेषयद्रामः इति, स्वपुत्रिकायास्सौशील्यं स्ववंशपरंपरागतं गौरवं च आलोचयन् जनकः वाल्मीकेराश्रमेऽवर्तत । तं द्रष्टु मागता अरुन्धती एतानि वाक्यानि वक्ति, निर्दोषतायाः एव पूजनीयता प्रतिपत्तिः । शिशुत्वस्य स्त्रीत्वस्य च न गणना इति ।

नैतद्विषयः नूतन इति मन्तव्यं भोः! कविकुलचूडामणिः कालिदासोऽपि "कुमारसंभवे" षष्ठसर्गे वर्णयति यथा – "स्त्रीपुमा नित्यनास्थैषा वृत्तं हि महतां सताम्" इति । तत्र व्योमगङ्गा प्रवाहेषु स्नाता हिमवल्कलधारिणः जन्मान्तरभावानां निर्मलानां परिपाक मुपेयुषां तपसां फलान्युपभुञ्जानाः सप्तर्षयः, साक्षात्तपस्सिद्धिवत् विराजमानया अरुन्धत्या सह ईश्वरं प्रति जग्मुः । तत्र महर्षौ गतवति अरुन्धती तपश्शक्ति संपन्ना सर्वशास्त्रपारङ्गता सद्गुणगणमण्डिता इति स्त्रीत्वं अगणयन्, सर्वशक्तिमूलक ईश्वरः

सर्वेषां मुनीनां इव महता आदरेण गौरवेण च स्वागत मुक्तवान् । एतेन साधूनां चरित्रमेव पूज्यं, न तत्र स्त्रीपुंभेदो विवक्षितः इति प्रतीयते ।

बृहदारण्यकोपनिषदि अप्येतद्ध्वन्यते — याज्ञवल्क्यः वानप्रस्थाश्रमं अवलम्बितुं स्व - सर्वस्वं भार्याभ्यां (कात्यायनी मैत्रेयीभ्यां) विभक्तु मचिन्तयत् । तेन ऐहिक धनेन तृप्ता कात्यायनी । परन्तु ब्रह्मज्ञानार्थिनी मैत्रेयी तु धनं नैच्छत् ।

"येनाऽहं नाऽमृतास्यां किमहं तेन कुर्याम् ।
यदेव भगवन् वेद तदेव मे ब्रूहि ।।" इति वदति ।

तच्छ्रुत्वा याज्ञवल्क्यः, तस्याः परतत्वावधारणयोग्यतां विचिन्त्य, परब्रह्मस्वरूपं आत्मतत्वं च न्यबोधयत् । अबला इति न संशयं प्रकटितवान् ।

पूर्वभागे यथा वा पूजार्हा गुणाः, न लिङ्गविवक्षा तत्र इत्युक्तं तथैवाथ वयो - विवक्षाऽपि नास्तीति, पुराण (पुरा अपि नव इति यास्कनिर्वचनमनुसृत्य) वचनानि पश्यामः ।

पण्डितः कश्चन "बालादपि सुभाषितम्" इति कारिकां वक्ति । द्यूतपर्वणि भारते एवमस्ति — द्यूते शकुनिना सपत्नी-भर्तृकस्य युधिष्ठिरस्य पराजयानन्तरं कर्णवचन मनुगतेन दुश्शासनेन द्रौपदी (मानभङ्गाय) सभामध्ये आनीता । तां दृष्ट्वा दुःखेन विकम्पितान् पाण्डवान् क्लिश्यमानां च पाञ्चालीं दृष्ट्वा विकर्णः—

"अविवेकेन वाक्यस्य नरकस्सद्य एव नः" भीष्मधृतराष्ट्रादि-कुरुवृद्धाः विदुरादिनीतिकोविदा अपि नाहुः किञ्चन इति

विमृष्टवान् । परन्तु मदोन्मत्ताः भूत्वा धर्माधर्मविचक्षणबल-रहिताः दुर्योधनादयः," त्वं तु बाल्येन भावेन धार्तराष्ट्र वदिष्यसि। यद्ब्रवीषि सभामध्ये "बालस्थविरभाषितम्"इति प्रत्यूचु। द्रौपदी-वस्त्रापहरणाय उद्युक्ताः । पाण्डवाः अजयाः विगतभाग्यवन्तः भूत्वा ऽवमानिताः। युधिष्ठिरादीनां सज्जनानां मनसि वेदनारूप अशनि-पातः, भीमादीनां क्रोधरूप वज्राघातश्च विनाशकरी समभवत् । एतञ्च तेषां विनाशे (Irony) इति आंग्लभाषासांप्रदाये वक्तुं शक्यते इति मन्यते ।

एवमेव कालिदासः कुमारसंभवे पञ्चमसर्गे वदति – दिदृक्ष-वस्तामृषयोऽभ्युपागमन्न धर्मवृद्धेषु वयस्समीक्ष्यते" इति यदा मुनयः सर्वे वयसा अल्पा अपि पार्वतीं द्रष्टुमागताः ।

महाभारते अर्घाभिहरण पर्वणि, वृद्धानां भीष्मादीनां सता-मपि, ज्ञानवृद्धाय, वयसि बालाय कृष्णाय प्रथमार्घ्यदाने स्व विश्वासं प्रकटयन् सभानिर्गतं शिशुपालमुद्दिश्य "गुणवान् पूज्य-एव" इति भविष्व वचनमपि एता मेव शीर्षिकां स्पष्टीकरोति ।

एतच्छीर्षिकां प्राचीन हिन्दीकविवर्यः संतकबीरः दृढीकरोति ।

"जाति न पूछो साधुकी, पूछ लीजिए ज्ञान ।
मोल करो तलवार को, पडा रहन दो म्यान ॥" इति ।

एतत्पर्यन्तं ग्रन्थस्थानि उदाहरणानि पश्यामः । "वचनेन किं प्रयोजनं ? कार्येण खलु फलप्राप्तिः" एतं शब्दप्रमाणमनु सृत्याऽपि अङ्गी कुर्वन्ति । यदि वयं अस्मद्ग्रन्थविषये पश्चात्यानां "These are the documents of the real India. Nothing is stating unreality in ancient India" इति उक्ति — "काव्यं

समाजदर्पणं" इति अङ्गीकुर्मः तर्हि विचार एव न। नोचेत् अपि शतशः एतच्छीर्षिका अस्मत् भारतदेशे आचर्यमाण एव। एकोनविंशतितमशताब्दे राणी विक्टोरिया भारत आंग्लदेशाद्व्यपालनं समर्थतया कृतवती इति सर्वे विदन्ति। स्वतंत्रतासंग्रामे सरोजिनीप्रभृतयः अनेकाः पुरुषैस्सह समानतया सम्मानिताः। भारतद्वीप संक्रमणकारी अपि भारतरत्न - इन्दिरागाधी, स्त्री एव खलु। केरळदेशे स्त्रियः अपि न्यायाधिपतिपीठमलंकुर्वन्ति। विद्यारङ्गे तासां पुरोगतिः सर्वैरपि ज्ञाता एव खलु।

अद्यतन इन्दिरामुखेनोच्यमानं "Seculor state" "जातिमतप्राधान्य रहित राज्यांग"मित्यादि वाक्यानि अपि ममैतां शीर्षिकां पुनः पुनः ज्ञापयन्तीति ऊह्यते।

संस्कृतमाधुरी

— जयेशः, पुसद्।

जननं मधुरं, चरितं मधुरं, चरणं मधुरं, चलनं मधुरम्।
वचनं मधुरं, कथनं मधुरं, मननं मधुरं, गुणनं मधुरम्॥ १

पठनं मधुरं, रटनं मधुरं, श्रवणं मधुरं, स्रवणं मधुरम्।
स्वनितं मधुरं, क्वणितं मधुरं, ध्वनितं मधुरं, स्फुरितं मधुरम्॥

गद्यं मधुरं, पद्यं मधुरं, नाट्यं मधुरं, स्तोत्रं मधुरम्।
शस्त्रं मधुरं, स्तोत्रं मधुरं, सूक्तं मधुरं, सूत्रं मधुरम्॥ ३

गीता मधुरा, गाथा मधुरा, शैली मधुरा, रीति मंधुरा।
विद्या मधुरा, वाचा मधुरा, नीति मंधुरा, रूचा मधुरा॥ ४

मन्त्रो मधुरः, पाठो मधुरः, नादो मधुरः, पादो मधुरः।
गानं मधुरं, तानं मधुरं, सुरवाणी-श्रितमखिलं मधुरम्॥ ५

एष धर्मोऽधुनातनः

श्रीधर सत्यवेंकटसुब्रह्मण्यशास्त्री, एम्. ए.
ताडेपल्लिगूडेम् ।

परोपकारो नष्टाय
लाभाय परपीडनम् ।
स्वार्थचिन्ताऽभिवृद्ध्यर्थ –
मेष धर्मोऽधुनातनः ॥ १

दुर्जनो लभते वृद्धिं
सज्जनो लभते क्षयम् ।
वञ्चको लभते सिद्धि –
मेष धर्मोऽधुनातनः ॥ २

कार्यस्य साधनं वित्तं
वाग्वा स्वा दधिकारिणः ।
तृतीयं साधनं नास्ती –
त्येष धर्मोऽधुनातनः ॥ ३

धनवान् लभते वृद्धिं
दरिद्रोऽधोगतिं तथा ।
उपदेशे समत्वं स्या –
देष धर्मोऽधुनातनः ॥ ४

योग्यतापत्रप्राप्त्यर्थं
विद्याभ्यासो विधीयते ।
ज्ञानार्थी कोऽपि नैवास्ती –
त्येष धर्मोऽधुनातनः ॥ ५

परिश्रमी विनश्येच्च
यजमानः सुखी भवेत् ।
कष्टी फली भवे न्नैवे –
त्येष धर्मोऽधुनातनः ॥ ६

जयत्यधर्मो लोकेऽद्य
धर्मस्य तु पराजयः ।
धार्मिको न हि कश्चित्स्या –
देष धर्मोऽधुनातनः ॥ ७

माता शत्रुः पिता वैरी
बान्धवास्त्वनपेक्षिताः ।
भार्यैवैका प्रियं मित्र –
मेष धर्मोऽधुनातनः ॥ ८

तेलुगु - साहित्य - दिग्दर्शनम्

★

[इदं संस्कृतीकरणं "लेण्ड् मार्क्स् इन् तेलुगु लिटरेचर्' – नामकं आंग्लग्रन्थं श्रीमता सि. आर्. शर्मणा लिखितं (१९७५) आधारीकृत्य प्रवृत्तम् ! श्री चल्ला राधाकृष्णशर्ममहोदयाः, येतावदद्यत्वे "साहित्य अकाडमी - नवदेहली - संस्थायां अधिकृता स्सन्तः दक्षिण - प्रान्त कार्यालये मद्रास् नगरे साहित्य - सेवां कुर्वन्ति" — आस्माकीन कृतज्ञताञ्जलि मर्हन्तीति सविनय प्रणयं विज्ञाप्यते ।]

आ. वरदराजः, (अवरः)

तेलुगु - साहित्य - दिग्दर्शनम्

तेलुगुभाषा

★

अस्मद्भारतदेशे स्वातन्त्र्य प्राप्त्यनन्तरं भाषाप्रयुक्त राज्य-विभागः सम्पन्नः । स्वातन्त्र्योद्यमकाले राष्ट्रपितुः गान्धी-महोदयस्य आध्यक्ष्ये राष्ट्रीय - पुनर्निर्माणाङ्गतया निर्णीतानां कार्यक्रमाणामन्यतमो भागोऽयं यत् भाषाप्रयुक्त राज्यविभागः अवश्यं कर्तव्यः इति; यतो हि जनतः त्रात्मके भारतीय गणराज्ये काले काले प्रवर्तमानेषु सार्वजनिकनिर्वाचनेषु जनवाक्यश्रवणं सुकरं भवेत्, जनेभ्यः बहुमतप्राप्त्यर्थं नेतारोऽपि तत्तत्प्रादेशिकं

भाषाभिः प्रादेशिका स्तां स्तान् जनानुपेत्य आवर्जयितुं प्राप्तावकाशा भवेयुः; निर्वाचनानन्तरमपि परिपालनं तत्तद्भाषासु प्रादेशिकीषु सम्पाद्यमानं जनाना मत्यन्तं सन्निहितं च भवेत्; एवं च जनराज्यं "जनानां - जनैः - जनेभ्यः" इति त्रिविधसम्बन्धयुतं सत् श्रेयो-राज्याय, संक्षेम - राज्याय वा कल्पेत। स्वराज्ये किल सर्वे जनाः "श्रेयश्च प्रेयश्चे"त्युभयं प्रतिपद्यन्ते । स्वभाषया प्रवर्तमानं परि-पालनमेव सर्वे जनाः स्वकीयं प्रतिपद्य समाहितमनसश्च स्युः। तत्तद्भाषासाहित्यानां विकासस्याऽप्यवकाशः स्यात् । तथा चैवं परिनिष्पन्ने भाषाप्रयुक्तराज्यविभागे, "आन्ध्रप्रदेशः अस्मद्भारते अद्यावधि अग्रगण्य एव अकारादिक्रमेऽपि विराजते ।

तेलुगुपदम् —

भारतराज्यांग परिगणितानां प्रमुख भारतीयभाषाणां मध्ये तेलुगुभाषायाः स्थानं अतीव महत्त्वपूर्णं विद्योतते । तेलुगु-भाषायाः तेलुगु - त्रिलिङ्ग - आन्ध्रशब्दैरपि व्यवहारोऽस्ति । तेलुगुशब्दः नन्नय - महाभारते प्रयुक्तत्वात् अतिप्राचीन स्संभाव्यते । तेलुगुशब्दस्तु संस्कृत - त्रिलिङ्गशब्द भव इतिकेचन मन्यन्ते। दाक्षा-रामे श्रीशैले श्रीकालहस्तिक्षेत्रे च प्रसिद्धैः त्रिभिः शिवलिङ्गैः पवित्रे आन्ध्रप्रदेशे त्रिलिङ्गशब्दः प्रयुक्तः। स एव भाषाया अपि वाचक स्समजनि। आन्ध्र शब्दस्तु संस्कृते ऐतरेयब्राह्मणे प्रयुक्तः, देशस्य भाषायाश्च वाचकोऽभूत् । अधुना आन्ध्र - तेलुगुशब्दो पर्यायवाचका वभूताम् ।

तेलुगु - प्रशस्तिः —

तेलुगुभाषा माधुर्याय अतीव प्रसिद्धा । १६ शताब्दीयेन "आन्ध्रभोज" इति विख्यातेन श्रीकृष्णदेवराय - सार्वभौमेण

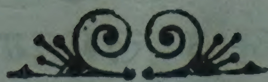
"देशभाषलन्दु तेलुगु लेस्स" इति तत्प्राशस्त्यं प्रकटीकृतम्। आधुनिक तमिलकविताया: पितेति प्रख्यात: सुब्रह्मण्यभारती-महोदयोऽपि "सुन्दिरत्तेलुगु" इति तत्सौन्दर्यं प्रशशंस। शब्दगत सौन्दर्य - माधुर्य - वैशद्यादि विविधगुण विशेषै राकृष्टा: पाश्चात्य-पण्डिताग्रेसरा अपि तेलुगुभाषां (Italian of the east) प्राच्ये टालीयभाषा माहु:। हेन्री मोरिस् नामक: (मारिष:?) पाश्चात्य विमर्शक: तेलुगुभाषा मधिकृत्य इत्थ मकथयत् — "तेलुगुभाषा स्वत एव मृदुमधुरा। द्राविडभाषासु इय मतिसरला मधुरध्वनियुता च यतस्तत एव सा निरक्षर ग्रामीणजनताया अपि रसनाञ्चलेषु रासलीला मातनोति। सुष्ठूक्तं यत् तेलुगुभाषा प्राच्ये टलीय-भाषेति। यद्यपि तमिलभाषा प्राचीन साहित्यवैभवेन विराजते; तथाऽपि तेलुभाषा स्वकीय मधुमय फणितीनां कृते सुप्रसिद्धे त्यत्र नाऽस्ति संशयस्य अवकाशो लेशतोऽपि" — इति।

राबर्ट् काल्ड्वेल्महाशयोऽप्येव मभिप्रैति — सामान्यत: द्राविडजातीयताया: पर्यालोचने क्रियमाणे, "तेलुगुभाषा तमिल-भाषाऽनन्तरस्थानमेव प्राप्नोति। शब्दगतसौन्दर्यं माधुर्यादि गुण-विशेष परिशीलने पुन:, तेलुगुभाषा द्राविडभाषासु प्रथमस्थान मर्हत्येव" इति। जे. बि. एस्. हाल्डेन् नामक: वैज्ञानिकमहाशय: तेलुगुभाषामधिकृत्य एवमाह — आधुनिकवैज्ञानिकविषय प्रबोधने तेलुगुभाषा अतीव उपयुक्ता प्रतिभाति। विदेशीयवस्तुजातस्येव विदेशीयपदजालस्य बहिष्करणं न सुकरम्। बहुश: तेलुगुभाषा भारतीयभाषान्तरापेक्षया अतिसुलभतया विदेशीय - वैज्ञानिक-साङ्केतिक-पदजालं स्वीकुर्यात्; तथा च सा भारते विज्ञानशास्त्रस्य, वैद्यशास्त्रस्य वास्तुकलायाश्च शिक्षणे हिन्दीभाषाया: प्रत्याम्नायता मप्यर्हति" इति।

तेलुगुजनपदम् —

तेलुगुभाषा प्राधान्येन अद्यतनान्ध्रप्रदेशे व्यवह्रियते यश्च; (आन्ध्रप्रदेशः) भूमध्यरेखातः उत्तरेण १२० १४' एवं १९० ५४' अंशानां (अक्षांशरेखानां) मध्ये, ग्रीनिच्नगरात् पूर्वतः ७६० ५०' एवं ८४० ५०' अंशानां च (ध्रुवरेखानां) मध्ये वर्तते। अस्य सीमास्तु उत्तरतः ओरिस्सा मध्यप्रदेशौ, पूर्वतो वङ्गसमुद्रः, दक्षिणतः तमिलनाडुप्रदेशः, पश्चिमतः कर्नाटक - महाराष्ट्रप्रदेशौ च — सन्ति। अस्य समुद्रतीरप्रान्तभूमिः ९६० षष्ठयुत्तर नवशत कि. मी. दैर्घ्ययुता, यत्र १० नौकाश्रया उच्चावचाः सन्ति। अस्य वैशाल्यं २,७५,१०९ (नवाधिकशतोत्तरपञ्चसप्ततिसहस्रान्वित-लक्षद्वय) वर्ग कि.मी. परिमितम्। अस्य जनसंख्या तु १९७१ संवत्सरीय जनगणनानुरोधेन ४,३३,९४,९५१ (एकपञ्चाशदधिकनवशतोत्तर-चतुर्नवतिसहस्रयुत - त्रयस्त्रिंशल्लक्षान्वित - चतुष्कोटयः) एवं भारते राष्ट्रभाषात्वेन स्वीकृत हिन्दीभाषायाः पश्चात् भारतीयभाषासु द्वितीय - भाषास्थानं वहन्तीयं तेलुगुभाषा अस्मिन् जनपदे शोभते।

[अनुवर्तते]

भारतसर्वकारेण पुरस्कृता

गैर्वाणी

वार्षिकम् ५-००

प्रहेलिका

कान्ते धावय मे पादाविति भर्त्रा निवेदिता ।
न* तया धावितौ पादौ भर्तुराज्ञा न लङ्घिता ॥

*नतया नम्रीभूतया ।

Published by Sri N. Ramanatha Aiyar, B.A., B.L., Advocate & Secretary,
S. B. P. Sabha, Chittoor. (A. P.)
Printed by Sri K. V. Raghavan (in-charge)
at Vijaya Press, Chittoor. (A. P.) C. 1500.

Please mention your membership Number for easy correspondence.

R. N. 1845/60. *Postal C. T. R. 11.*

आन्ध्रप्रदेशसर्वकारेणानुमोदिता R. C. No.27-A 3/65 Dated 14-7-'65.

Licensed to Post without Prepayment. LICENCE No. 1.

गैर्वाणी

To

Sri

735 Dr. Vengidi Ramamurthy, M. B. B. S.
Kancheepuram-3.

If undelivered please return to
Sanskrit Bhasha Pracharini Sabha, Chittoor A. P.